

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 28.10.22

Waka

(_sjanger, _skjønnlitteratur, _lyrikk) Japansk diktsjanger der hvert dikt har 5 linjer og følger bestemte rytmiske regler. Diktet består på japansk av 31 stavelser.

Den japanske dikteren Shitagou Minamoto levde på 900-tallet e.Kr. og hans wakaer er overlevert i et manuskript fra 1100-tallet. Av disse wakaene er 15 utformet som bilder, bl.a. i form av et spillebrett for spillet suguroku (en slags backgammon) og som et go-spill (Ernst 1991 s. 822).

“The “Kokinshu” is an Imperial “waka” collection compiled by Kino Tomonori, Kino Tsurayuki (872 - 945), Oshikouchi-no-Mitsune and Mibu-no-Tadamine by order of the Emperor Daigo in 905 (Engi 5 in the Japanese system of counting eras). It contains as many as 1100 “waka”, which were selected from those excluded from the monumental “waka” anthology “Man’yoshu” (The Collection of Ten Thousand Leaves). This method of compilation of the “Kokinshu” was regarded as a pioneer model for the subsequent Imperial “waka” collections. [...] The “Gosenshu” is an Imperial “waka” collection completed by Onakatomi-no-Yorimoto, Minamoto-no-Shitagou, Kiyohara-no-Motosuke, Ki-no-Tokifumi and Sakanoue-no-Mochiki in 951 (Tenryaku 5) by order of the Emperor Murakami. The number of the “waka” poems included in it is 1425. As it means a post-selection “waka” collection, the “Gosenshu” consists of the poems selected after the “Kokinshu”. As such, it may be treated as a sequel to the “Kokinshu”.” (<http://web-japan.org/>; lesedato 04.06.13)

Warp

(_dataspill) Skjulte steder i dataspill som fører spilleren til et høyere nivå i spillet. Gjennom et warp unngår spilleren å utsette seg for mange av “farene” i spillet og kan hoppe over flere nivåer som ville krevd mye innsats. På de høyere nivåene kan det imidlertid kreves ferdigheter og gjenstander som spilleren ennå ikke har tilegnet seg.

Webserie

Det er filmserier skapt for og først vist på Internett (Ritzer og Schulze 2016 s. 435). Noen serier lages spesifikt for smarttelefoner og telefon-apper, og episodene har blitt kalt “mobisodes” og “appisodes”.

Seriene opererer ofte med en “pseudo-autentisitet”, som om de ikke var oppdiktet, og de er ofte selvrefleksive, ved å vise produksjonsomstendigheter i selve serien (Ritzer og Schulze 2016 s. 433).

Seriene har blitt oppfattet som remedieringer av TV-serier (Ritzer og Schulze 2016 s. 441).

Weird

Julius Greve og Florian Zappe har redigert antologien *The American Weird: Concept and Medium* (2020). “As the first comprehensive, interdisciplinary study of the weird, this book not only explores the writings of Lovecraft, Caitlín Kiernan, China Miéville, and Jeff VanderMeer, but also the graphic novels of Alan Moore, the music of Captain Beefheart, the television show *Twin Peaks* and the films of Lily Amirpour, Matthew Barney, David Lynch, and Jordan Peele. [...] Hitherto classified as a form of genre fiction, or as a particular aesthetic quality of literature by H. P. Lovecraft, the weird has now come to refer to a broad spectrum of artistic practices and expressions including fiction, film, television, photography, music, and visual and performance art. [...] Can the weird be conceptualized as a generic category, as an aesthetic mode or as an epistemological position?” (<https://www.bloomsbury.com/uk/american-weird-9781350141193/>; lesedato 24.02.22)

Berit Ellingsens *Beneath the Liquid Skin* (2012) er “en samling fortellinger som varierer fra science fiction og fantasy til horror og til såkalt *weird fiction*, en undersjanger i tradisjonen etter H.P. Lovecraft.” (*Morgenbladet* 30. juli–5. august 2021 s. 35)

Wreader

En slags “sekundær forfatter” av en digital tekst. I faglitteratur om hypertekst har det ofte blitt hevdet at både skriverens og leserens rolle er annerledes i disse digitale tekstene enn den er i codetekster. Amerikaneren George P. Landow lagde ordet “the wreader” for å markere en overlapping mellom leser (reader) og skriver

(writer) i hypertext (Landow 1994 s. 14). Ordet er et eksempel på det som på fransk heter en “mot-valise”, to ord som er skjøvet inn i hverandre.

Hypertextleseren har mange navigeringsvalg. Den enkelte leser velger i prinsippet fritt sin egen rekkefølge mellom nodene og skaper slik sett tekstens orden. Leseren “consider parallels, explore multiple alternate possibilities, and participate in the uncertain process of discovery and creation” skriver Michael Joyce (1995 s. 139). Leseren både realiserer, gjenskriver og tolker teksten i ett, hevder Bolter (1991 s. 165). Brukeren er retningsgiver og konstruktør (Ortmann 2001 s. 26). Leseren finner fram og kan – basert på egne interesser, forkunnskaper og behov – lese selektivt. Teksten oppstår som individuell konstruksjon ved lesingen. Landow påpeker at forfatteren som skriver “én” hypertext, egentlig skriver like mange tekster som det er veier å klikke seg gjennom nodene på. Mangfoldet blir selvfølgelig enda større hvis leseren kan legge inn sine egne linker (Landow i Tuman 1992 s. 70).

Landow hevder at leseren av hypertexter må konstruere sin egen tekst ut fra et arsenal av noder og fragmenter. Derfor mener Landow at “every hypertext reader-author is inevitably a *bricoleur*” (Landow 1992 s. 115). “The wreader” er altså en brikolør som pusler sammen en koherent tekst. Forestillingen om nødvendig koherens er viktig hos Landow, og han skriver: “Such *bricolage*, I suggest, provides a new kind of unity, one appropriate to hypertextuality. As long as one grants that plot is a phenomenon created by the reader-author with materials the lexias offers, rather than a phenomenon belonging solely to the text, then one can accept that reading [Michael Joyces] *Afternoon* and other hypertext fictions produces an experience very similar to that provided by reading the unified plot described by narratologists from Aristotle to White and Ricoeur.” (Landow 1992 s. 116) Bricolage blir for Landow leserens arbeid med å pusle et puslespill der det kanskje ikke finnes én riktig måte å gjøre det på, men der brikkene likevel må passe til hverandre.

Espen Aarseth påpeker en inkonsekvens hos Landow: “It seems somewhat self-contradictory to claim, as Landow does, that hypertext blurs the distinction between reader and author while at the same time permitting the former to become the latter” (Aarseth 1997a s. 173).

Wuxia

(_sjanger) “The direct translation of wuxia is “martial hero.” It is a Chinese fiction, martial arts genre that features chivalrous protagonists on adventures filled with swords, sorcery, and – you guessed it – martial arts. Best-selling Chinese author Jin Yong is one of the most prolific writers of the Wuxia genre.” (Gabrielle Segal i

<https://bookstr.com/article/obscure-book-genres-you-may-not-know/>; lesedato 23.10.20)

Zine

(_medium) (_medium) En forkortelse for det engelske “magazine”. Brukes om magasiner lagd av privatpersoner, fans, amatørskribenter.

“The only thing that all zines have in common is that their existence is the result of passion rather than a desire for profit. [...] With zines, anything goes. Anything. They can be about toasters, food, a favorite television show, thrift stores, anarchism, candy, bunnies, sexual abuse, architecture, war, gingerbread men, activism, retirement homes, comics, eating disorders, Barbie dolls – you name it. There are personal zines, music zines, and sports zines, zines about politics, and zines about pop culture. There are zines about libraries (*Browsing Room*, *Nancy’s Magazine*, *Library Bonnet*) and even more zines created by people that work in them (*Thoughtworm*, *Dwan*, *Transom*). There’s even a zine just for zine librarians called, appropriately, *Zine Librarian Zine*. [...] Zines come in all sizes and shapes, and while many are cut-and-paste, as seems to be the stereotype, others are hand-lettered (*A Renegade’s Handbook to Love and Sabotage*), produced on a computer (*Low Hug*), printed on a letterpress (*Ker-Bloom*), or typed out on a manual typewriter (*Kitsch/artificial respiration*). Zinesters use handmade paper (*Brainscan*), linoleum-block prints (*All This Is Mine*), photographs (*Say Cheese*), and color collage (*Xenogenesis*) to enhance their work, and while many zines are simply folded in half and stapled in the middle, some are bound with twine (*Twenty-eight Pages Lovingly Bound with Twine*), some are held together with intricate metal wiring (*Fragile*), and some employ the time-tested rubber band (*Night Ride Rambling*). There is infinite variety to be found in the content, format, and construction of zines, and there are no rules or restrictions to speak of. If you can imagine it and create it, you can make it into a zine. [...] zines are about making your voice heard [...] As longtime zinester Chip Rowe explains, “they’re Tinkertoys for malcontents,” ” (Julie Bartel i Eberhart 2006 s. 246-247).

“What is a zine? Zines are noncommercial, nonprofessional, smallcirculation magazines that their creators produce, publish and distribute by themselves. In *Notes from Underground* Stephen Duncombe outlines the long history of alternative presses in the United States and how zines as a distinct medium were born in the 1930s. It was then that fans of science fiction, often through the clubs they founded, began producing what they called “fanzines” as a way of sharing science fiction stories and critical commentary and of communicating with one another. Forty years later, in the mid-70s, the other defining influence on modern-day zines began as fans of punk rock music, ignored by and critical of the

mainstream music press, started printing fanzines about their music and cultural scene. In the early 1980s the two currents, joined by smaller streams of publications created by fans of other cultural genres, disgruntled selfpublishers, and the remnants of printed political dissent from the sixties and seventies, were brought together and cross-fertilized through listings and reviews in network zines like Factsheet Five.” (Susan Larson i <https://muse.jhu.edu/article/378076/summary>; lesedato 10.02.22)

Stephen Duncombes bok *Notes from Underground* (1997) “explores the history and theory of subterranean cultural production. From their origins in early 20th century science fiction fandom, their more proximate roots in ‘60s counter-culture and their rapid proliferation in the wake of punk rock, Notes from Underground pays full due to the political importance of zines as a vital network of participatory culture, and analyzes how zines measure up to their utopian outlook in achieving fundamental social change. Packed with extracts and illustrations, Duncombe provides a critical overview of the contemporary underground in all its love and rage.” (<https://microcosmpublishing.com/catalog/books/1447>; lesedato 02.12.20)

As the “fan” was by and large dropped off the “zine,” and their numbers increased, a whole culture of zines developed. In an era marked by rapid capitalization of corporate media, zines are independent and localized, coming out of cities, suburbs and small towns, often pieced together on kitchen tables and reproduced with office equipment when the boss isn’t looking. According to Duncombe, zines celebrate the everyperson in a world of celebrity, losers in a society that rewards the best and brightest. Rejecting the corporate dream of an atomized population broken down into discrete and instrumental target markets, zine writers form networks and communities around diverse identities and interests. Employed within the grim new economy of service, temporary and ‘flexible’ work, they redefine work, setting out their creative labor doing zines against the protest of the drudgery of working for another’s profit. [...] the zine community is busy creating a culture whose value isn’t calculated as profit and loss, but is assembled in the margins, using criteria like control, connection and authenticity. [...] underground, unofficial culture poses no threat whatsoever to the world above. Quite the opposite: “alternative” culture is being celebrated in the mainstream media and academia and being used to create new styles and profits for the commercial culture industry. In the United States there are zines centered around such topics as science fiction, music, sports, television and film of course, but there are others like the gay safe-sex *Diseased Pariah News to Past Deadline*, which reprints nineteenth-century newspaper articles. Meanwhik and *Beer Frame* print satirical reviews of banal products. A young woman in the *WhatleyBrown Review* simply puts out drawings, poems, thoughts and ideas about herself while the mental meanderings of the residents of an old-age home are recorded in *Duplex Planet*.” (Susan Larson i <https://muse.jhu.edu/article/378076/pdf>; lesedato 02.12.20)

“In 1982 science fiction fan Mike Gunderloy decided to simplify his letter writing by typing up a two-page tip sheet describing the many interesting fanzines he came across. This way he wouldn’t have to duplicate his work when corresponding with friends, and he could save a little time (or so he thought). He called his new creation *Factsheet Five*, after a short story by science fiction author John Brunner, and sent out a dozen copies. Within a couple of years *Factsheet Five*, perhaps the most influential zine of all time, grew into a full-size, internationally distributed magazine which listed thousands of zines and had thousands of readers.” (Eberhart 2006 s. 250)

Æreslønn

Også kalt kunstnerlønn og kunstnergasje. Et eksempel er den norske statens kunstnerlønn. Kunstnere, inklusiv forfattere, som får betalt av staten for å utføre sin kunstnergjerning.

Eksempler på forfattere som har hatt kunstnerlønn fra staten er Peter Egge (fra 1916), Sigrid Undset (fra 1922), Hans Aanrud (fra 1923), Olav Duun (også fra 1923), Johan Falkberget (fra 1930), Herman Wildenvey (fra 1931) og Oskar Braaten (fra 1936).

Ærespoet

“Poet Laureate” brukes som term i Storbritannia, der betegnelsen står for en offentlig utkåret dikter, valgt av myndighetene og som forventes å skrive tekster til store offentlige anledninger. Tradisjonen med ærespoeter er flere hundre år gammel i Storbritannia.

Carol Ann Duffy ble den første kvinne i Storbritannia som fikk denne statusen etter at menn hadde hatt posisjonen i 341 år.

Frankrike har hatt en lignende ordning med “Prince de poètes”, en posisjon som blant andre Charles Leconte de Lisle og Paul Verlaine har hatt.

Økonomisk litteratur

(_sjanger) Sakprosa-bøker/-tekster om økonomi, skrevet for økonomisk eksperter eller for allmennheten.

Eksempler på populariserte økonomifaglige bøker er Steven D. Levitt og Stephen J. Dubners *Freakonomics* (2005) og Tim Harford's *The Logic of Life: The Rational Economics of an Irrational World* (2008).

Årbok

(_sjanger) Også kalt “annal”, fra latin “annus”: år. En bok som fungerer som en oppsummering og viser høydepunkt i hva som skjedde på et område i løpet av et år. Eksempler er *Norsk kulturårbok*, *Norsk kunstårbok* og *Norsk litterær årbok*. Hendelser kan beskrives og kommenteres etter når de har funnet sted kronologisk gjennom et år (Rehm 1991 s. 9), men dette er ikke et sjangerkrav.

Noen årbøker handler ikke om det forutgående året, men inneholder tekster skrevet nylig om et eller annet emne. Årboka er en årlig publikasjon, og har ofte samme redaktør og bokdesign gjennom flere år. Dette gjelder en del lokalhistoriske årbøker.

Den romerske historikeren Cornelius Tacitus kalte sitt hovedverk *Annales* (*Årbøker*). De handler om årene med de romerske keiserne fra Augustus til Nero.

En del artikler fra nettleksikonet Wikipedia har blitt samlet og utgitt som bok: “I september gir det tyske forlaget Bertelsmann ut *The One-Volume Wikipedia Encyclopedia*. [...] Poenget er å gi et bilde av hva Wikipedia-brukerne til enhver tid er opptatt av, det blir mer som en årbok for nettsøk enn et ordentlig leksikon. Hvis boken blir en suksess, kan det være at det kommer flere utgaver i årene som kommer.” (*Morgenbladet* 25.–31. juli 2008 s. 30)

Eksempler:

Edmid Derfnam: *Nostradamus-årboka 1996* (1995)

Per Olav Kaldestad og Karin Beate Vold (red.): *Årboka Litteratur for barn og unge 1998* (1998)

Tor Åge Bringsværd (red.): *Brummboken 99* (1999) – årbok for “grensesprengende Brummforskning”

Torbjørn Røvik (red.): *Årbok for Sogn og Fjordane 2013* (2014)

“Den voldsomme oppblomstringen av historielag rundt om i landet på 70- og 80-tallet vitner om dette [dvs. stor interesse for lokalhistorie]. Historielagene produserer årbøker der amatørskribenter fremdeles deltar med stor entusiasme.” (Eikeland 1996 s. 104)

“Kvart år kjem det mange årbøker og tidsskrift til museet [Hedmarksmuseet] [...] Dei siste åra har det kommi færre bøker. Museum er slegne i hop og har bytt namn. Noen vel å halde liv i alle årbøkene dei har hatt, mens andre samlar kreftene i nye institusjonar og publikasjonar. Stadig fleire årbøker er tematisk organiserte, slik at mange forfattarar skriv artiklar om same emne eller emnekrins. Det kan vera ei utstilling, eit personjubileum eller eit særskilt utviklingsprosjekt knytt til museumsdrifta som ligg bak emnevalet. I det for lengst sprengte biblioteket vårt står museumsårbøkene i fine, lange seriar. Dei store, nasjonale musea som Norsk Folkemuseum og Nordiska Museet strekker seg over mange hyller, og både format og bokbunad er endra fleire gongar. Bøkene står der og vitnar om lange liner i musea dei kjem frå. Samstundes vitnar dei om ei fagleg verksemd i museet dei står i. [...] Noen museum blandar nære livsforteljingar med djupe analysar, mens andre dyrkar anten det eine eller det andre. Dei store musea har styrke til å fylle bøkene med tekstar av eige mannskap, og av og til gjestar ein universitetstilsett kollega innhaldslista. Dei små musea har nærleiken til lokalmiljøet og finn fram til den einskilde, kunnskapsrike som kanskje må få hjelp til å setja noe på prent. Eg søker stadig til årbokhyllene, og finn nytte i det lokale og nære så vel som det djuptpløyande. Dei heilt lokale årbøkene er ofte gitt ut av historielag eller i samarbeid mellom historielag og museum.” (konservator Bjørn Sverre Hol Haugen i *Forskerforum* nr. 4 i 2012 s. 39)

[Filmårbok: inkluderer en liste over de filmene som hadde premiere ett bestemt år, filmfakta fra samme år, filmfolk som døde det året osv.]

Litteraturliste (for hele leksikonet): <https://www.litteraturogmedieleksikon.no/gallery/litteraturliste.pdf>

Alle artiklene i leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>